

of the obligation, the presence or absence of contractual relations, the consequences of the act (increase or decrease in property).

The grounds for collecting rent for the use of a land plot on which immovable property objects are located, in the absence of registered rights to it, are delimited, depending on the presence or absence of the alienator of the immovable property object of rights to the land plot.

Keywords: *rent, land plot, damages, unjustly acquired or retained property.*

УДК 346.1

DOI 10.31558/2786-5835.2022.2.14

Рябов Дмитро Сергійович,
*здобувач ступеня «Доктор філософії»
Донецького національного університету імені Василя Стуса*

ВПЛИВ ПРАВОВИХОВНОЇ РОБОТИ НА ЗМЕНШЕННЯ КІЛЬКОСТІ СУДОВИХ СПОРІВ, ЯКІ ВИНИКАЮТЬ У ПРОЦЕСІ ЗДІЙСНЕННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У цій науковій статті автор порушує питання, що поняття «правова робота» та «юридичне обслуговування» є різними правовими категоріями. Констатує, що ці поняття насамперед відмінні за суб'єктним складом, оскільки правовою роботою займається повністю будь-яке підприємство загалом, водночас до завдань виконавців юридичного обслуговування має належати лише її організація. Завдяки цьому науковець виокремлює правове виховання, як один із основних засобів правового характеру, за допомогою якого здійснюється юридичне обслуговування підприємницької діяльності. Вважає, що належне здійснення правовиховної роботи впливає на зменшення кількості судових спорів, а потенційна можливість притягнення підприємців до господарсько-правової відповідальності знаходиться у прямій залежності із їхнім рівнем правосвідомості. Цю гіпотезу автор обґрунтовує тим, що підприємництво здійснюється переважно на підставі господарського договору, умовами якого зазвичай передбачається настання господарсько-правової відповідальності за невиконання / неналежне виконання взятих на себе зобов'язань. Завдяки цьому науковець дотримується думки, що встановлення у господарському договорі суттєвого розміру, чіткого порядку нарахування та застосування штрафних санкцій позитивно впливатиме на підвищення рівня правосвідомості суб'єктів господарювання, оскільки потенційна можливість їх застосування буде стримуючим фактором від протиправної поведінки. Водночас автор також зазначає, що факт неналежного виконання умов господарського договору, що є підставою для настання господарсько-правової відповідальності, встановлюється у судовому порядку, завдяки чому інша сторона господарського договору має звернутися до суду за захистом своїх порушених прав, що потребуватиме від неї певних матеріальних витрат, як-от сплата судового збору та витрати на професійну правничу допомогу. Однак науковець акцентує увагу та тому, що ці витрати відшкодовуються у повному обсязі, якщо інша сторона не заявила клопотання про їх зменшення та не довела їх неспівмірність, зокрема це слідує із судової практики Верховного Суду, тому можливість стягнення із винної сторони цих витрат має стати чинником для утримання від порушень умов господарського договору, внаслідок чого рівень правосвідомості суб'єктів господарювання має підвищуватися. Додатково автор зазначає, що в Україні наявні приватні виконавці, які фінансово вмотивовані вико-

нати судові рішення, оскільки отримують за це винагороду приватного виконавця, тому стягнення цих витрат із винної сторони є реальністю. За наслідком проведеного дослідження науковець дійшов висновку, що якщо суб'єкти господарювання матимуть високий рівень правосвідомості, який можна досягнути належним виконанням правовиховної роботи, то кількість судових спорів щодо невиконання умов господарських договорів має суттєво зменшитися.

Ключові слова: правова робота, підприємництво, правове виховання, правосвідомість, господарський договір, санкція, штраф, юридична відповідальність, господарсько-правова відповідальність, судова практика.

Постановка проблеми. Зовсім невелика кількість наукових досліджень присвячена юридичному обслуговуванню, переважно науковці вивчали поняття «правова робота», а юридичне обслуговування розглядається дослідниками саме як правова робота. Однак якщо звернутися до юридичної суті цих понять, то правова робота є значно ширшим поняттям, адже охоплює більше напрямів роботи, зокрема і юридичної, яка здійснюється задля її реалізації. Враховуючи, що правовою роботою займається суб'єкт господарювання в цілому, то до складу юридичного обслуговування входить лише організація цієї роботи. Водночас правовиховна робота має розглядатися як один із засобів правового характеру, за допомогою якого здійснюється організація правової роботи, мета якого полягає у підвищенні рівня правосвідомості підприємців, з метою мінімізації кількості судових спорів, які можуть виникнути в процесі здійснення господарської діяльності. Враховуючи, що переважна кількість судових процесів, які виникають у процесі здійснення господарської діяльності, пов'язана із господарськими договірними зобов'язаннями, то не позбавлене актуальності проведення наукового дослідження щодо висвітлення питання, як належне здійснення правовиховної роботи впливає на зменшення кількості судових спорів, які можуть виникнути у процесі здійснення підприємницької діяльності, які дії має здійснити правник для мінімізації їх виникнення, які юридичні наслідки зможе нести суб'єкт господарювання у разі неналежного виконання господарських договірних зобов'язань та як потенційна можливість притягнення до господарсько-правової відповідальності впливає на підвищення рівня правосвідомості суб'єктів господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з теми дослідження. Провівши аналіз наукових робіт, які присвячені вивченню понять «правова робота» та «юридичне обслуговування», вбачається, що здебільшого у правовій доктрині поняття «правова робота» та «юридичне обслуговування» розглядаються як суміжні поняття. Зокрема, це слідує із робіт таких вчених: О. Г. Бондарчук, Т. В. Волинець, В. І. Горевий, О. О. Кахович, А. М. Куліш, В. М. Пашков та О. П. Подцерковний. Проте якщо звернутися до наукових досліджень, які присвячені суб'єктивній стороні виконавців правової роботи, то здебільшого науковці дотримуються думки, що виконавцем правової роботи є весь суб'єкт

господарювання загалом, а роль юридичної служби зводиться лише до її організації, що слідує з робіт таких науковців: О. Г. Бондарчук, А. М. Долгоров, С. Ф. Домбровський, Л. С. Катушинська, О. С. Кахович, І. М. Любімов, О. П. Подцерковний, З. Ф. Самчук тощо. Завдяки цьому, оскільки правовою роботою займається весь суб'єкт господарювання загалом, а до основних завдань суб'єктів, що здійснюють юридичне обслуговування, зводиться лише організація цієї роботи, вбачається доцільним розглядати організацію правової роботи як один з основних напрямів роботи із юридичного обслуговування суб'єктів господарювання. Деякі вчені, як-от: О. С. Кахович, В. Д. Кузіна та В. М. Пашков розглядають правове виховання як складову правової роботи, однак як правовиховна робота впливає на зменшення кількості судових спорів, які виникають у підприємстві, не було предметом спеціального наукового дослідження. Тим паче, у правовій доктрині організація правової роботи як один із основних напрямів роботи із юридичного обслуговування не вивчалася, тому дослідження окремого засобу правового характеру, який використовується при здійсненні такого напрямку роботи із юридичного обслуговування суб'єктів господарювання, як організація правової роботи, є нагальним, своєчасним та актуальним.

Мета статті полягає у визначенні впливу правовиховної роботи на зменшення кількості судових спорів, які можуть виникнути у процесі здійснення підприємницької діяльності.

Виклад основного матеріалу. Виокремити правове виховання, як один із засобів правового характеру, який використовується при здійсненні такого напрямку роботи із юридичного обслуговування, як організація правової роботи, можливо звернувшись до наукових здобутків вчених, які вивчали сутність поняття «правова робота».

Зокрема, В. М. Пашков стверджує, що «правова робота за своїм змістом має універсальний характер, тому вона, охоплюючи всі сторони діяльності підприємств (установ, організацій), одночасно пронизує всі сфери правової дійсності: нормотворчість і правореалізацію; аналіз практики застосування законодавства і правове виховання» [1, с. 20]. О. С. Кахович вважає, що до складу правової роботи належить розробка відомчих нормативних актів, укладення договорів, забезпечення законності трудових відносин, боротьба з безгосподарністю, заподіянням шкоди державному, колективному та приватному майну, усунення умов, що призводять до цього, правовиховання» [2, с. 24]. В. Д. Кузіна також вважає, що одним із засобів правового характеру, за допомогою якою здійснюється організація правової роботи, є правове виховання [3, с. 165].

З огляду на вищезазначене можна зробити висновок, що правове виховання належить до організації правової роботи, оскільки виступає певним засобом правового характеру, який здійснюється виконавцями юридичного обслугову-

вання задля підтримання законності та правопорядку на підприємстві, ефективне виконання якої знаходиться у прямій залежності із рівнем правосвідомості підприємства, юридичне обслуговування якого здійснюється.

Слід сказати, що відповідно до ст. 42 Господарського кодексу України (далі – «ГК України») підприємництво є господарською діяльністю, яка здійснюється з метою одержання прибутку. Переважно підприємництво реалізується на підставі господарського договору, який укладається між суб'єктами господарювання, що являє собою «домовленість суб'єкта господарювання з іншим учасником (учасниками) відносин у сфері господарювання, спрямована на встановлення, зміну або припинення їх прав та обов'язків у сфері господарювання» [4, с. 86]. Оскільки із положень ч. 1 ст. 180 ГК України слідує, що умови господарського договору є обов'язковими для його виконання, що корелюється із ч. 1 ст. 629 Цивільного кодексу України, то за невиконання / неналежне виконання умов господарського договору винна сторона буде нести юридичну відповідальність, що у господарському праві виражається у виді господарсько-правової відповідальності, яка являє собою юридичний інструмент примусу для належного виконання умов господарського договору [5, с. 83].

Настання юридичної відповідальності за невиконання / неналежне виконання умов господарського договору полягає у накладенні на винну сторону певного роду санкцій, зміст яких, на думку О. А. Заярного «становлять негативні кількісні зміни, яких може зазнати господарська організація чи фізична особа – підприємець у разі вчинення ним правопорушення» [6, с. 52]. Отже, санкція являє собою форму юридичної відповідальності, яка застосовується до винної сторони у разі порушення взятих на себе зобов'язань. Зазвичай такі порушення полягають у порушенні строків розрахунків за надані товари чи послуги або у неможливості виконати взяті на себе господарське зобов'язання у строк, встановлений господарським договором, наприклад, непоставлення вчасно товару, невиконання робіт в обумовлені строки, тощо, що є підставою для настання господарсько-правової відповідальності.

Поняття «санкція» в контексті господарського договору являє собою частину господарського договору, яка встановлює не вигідні наслідки на випадок його невиконання, що визначається у самому змісті господарського договору [7, с. 280]. Однією зі складових господарсько-правової відповідальності, що являє собою один із різновидів санкцій, є штраф, який Г. Я. Оверко характеризує, як «вид неустойки, який обчислюється у відсотках від суми невиконаного або неналежно виконаного зобов'язання, або у визначений наперед сумі, що догоджується двома сторонами» [8, с. 87]. Тобто штраф є проявом юридичної відповідальності, оскільки виступає одним із видів санкцій, які застосовуються до винної сторони.

Є підстави стверджувати, що розмір штрафних санкцій знаходиться у прямій залежності із рівнем правосвідомості підприємців, застосування яких не лише стримує від протиправної поведінки, але й формує повагу до умов господарського договору, який у підприємництві фактично виступає джерелом права, невиконання вимог якого є підставою для настання юридичної відповідальності. Наприклад, О. О. Остороверх та М. М. Удянський для підвищення рівня правосвідомості суб'єктів господарювання пропонують збільшувати розмір адміністративної відповідальності, яка полягає у застосуванні до порушника штрафу, оскільки належний розмір грошового стягнення буде вагомим чинником для утримання від протиправної поведінки, що, зі свого боку, впливатиме на підвищення рівня правосвідомості [9, с. 53]. Правосвідомість, як стверджує С. В. Бевз, дійсно є вагомим фактором, що впливає на порядок ведення підприємницької діяльності, яка являє собою внутрішній, емоційно-психологічний прояв та не виступає регулятором суспільних відносин [10, с. 67]. Справді, правосвідомість є філософським поняттям, оскільки є нематеріальним явищем, що відображає ставлення соціуму до встановлених правил поведінки у суспільстві, які зазвичай виражені у нормах права. Враховуючи, що право являє собою певну «систему загальнообов'язкових правил поведінки, які мають формально-визначений характер, формуються або санкціонуються державою та забезпечуються можливістю застосування державного примусу», а одними із основних функцій права є регулятивна функція, яка виражається у встановленні правил поведінки, охоронна функція, що полягає у захисті суспільних відносин та виховна функція, яка спрямована на виховання поваги до права, то є всі підстави стверджувати, що господарській договір у підприємстві виступає нормою права, оскільки має всі її ознаки – формально-визначений характер, обов'язковість виконання, застосування санкцій за його порушення тощо, тому де-факто є законом для суб'єктів господарювання [11, с. 37, 41].

Продовжуючи розглядаючи господарський договір як норму права у підприємстві, і з огляду на вказані вище функції права, регулятивна функція господарського договору виражається в умовах господарського договору, охоронна функція полягає у встановленні санкцій, які можуть настати за порушення чи неналежне виконання умов господарського договору, а виховна функція господарського договору полягає у стимулюванні сторін дотримуватися взятих не себе господарських зобов'язань, яка реалізується, наприклад, високим рівнем штрафних санкцій, що є різновидом господарсько-правової відповідальності, тому господарський договір у підприємстві можна вважати однією із норм права. Саме тому однією зі складових підвищення авторитету господарського договору є встановлення у ньому чіткого порядку застосування штрафних санкцій та визначення їх належного розміру, стягнення яких буде суттєвим для

винної сторони. Визначення значного розміру штрафних санкцій у господарському договорі, встановлення чіткого алгоритму настання юридичної відповідальності за його порушення та порядку нарахування штрафних санкцій буде вагомим чинником не лише утримуватися від протиправної поведінки, а й фактором для здійснення об'єктивної оцінки спроможності виконати взяте не себе господарське зобов'язання, що ставить наявність та розмір штрафних санкцій у пряму залежність із рівнем правосвідомості підприємців.

Переходячи до встановлення складових правовиховної роботи, які здійснюються правниками при організації правової роботи на підприємстві, вважаємо, що вони корелюються з основними засобами правового характеру, які використовуються при здійсненні юридичного обслуговування договірної роботи, а саме: «правовий аналіз господарських санкцій, доведення до відома інформації щодо предмету та порядку виконання договору до інших відділів підприємства щодо того, чи зможе суб'єкт господарювання виконати у повному обсязі взяті на себе господарські зобов'язання, ... доведення до відома керівництва суб'єкта господарювання змісту господарсько-правових санкцій, які можуть настати за невиконання, або неналежне виконання господарського зобов'язання, ... погодження строків оплати, які встановлені у договорі із бухгалтерією підприємства та предмет того, чи зможе суб'єкт господарювання вчасно провести із своїм контрагентом розрахунки за договором» [12, с. 73].

Із наведеного можна зробити висновок, що правовиховна робота на підприємстві тісно пов'язана з юридичним обслуговуванням договірної роботи, оскільки для її виконання використовуються одні і ті самі засоби, прийоми та методи правового характеру, які спрямовані на здійснення господарської діяльності у юридичній площині, що є ключовим завданням та метою юридичного обслуговування суб'єктів господарювання.

Окремо варто зупинися на аспектах правовиховної роботи, які полягають у визначенні на етапі укладання господарського договору спроможності виконати взяте на себе господарське зобов'язання, чи провести вчасно розрахунок за господарським договором. Як уже зазначалося, правосвідомість є ставленням особи до норм права, однією із яких у підприємництві виступає господарський договір. Правове виховання визначається як один із засобів правового характеру, що використовується при організації правової роботи, реалізація якого не лише впливає на кількість потенційних судових спорів, що можуть виникнути у процесі здійснення підприємницької діяльності, але й сприяє підвищенню рівня правосвідомості суб'єктів господарювання, варто провести юридичну паралель із кримінальним правом. У загальній частині Кримінального кодексу України визначено, що виною є психічне ставлення особи до вчиненого нею суспільно-небезпечного карного та винного діяння, яке виражається у формі

умислу чи необережності. Щодо необережності, то законодавцем визначено, що вона може полягати у кримінальній протиправній недбалості, коли особа не передбачала можливості настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння (дії або бездіяльності), хоча повинна була і могла їх передбачити.

З огляду на вказане вважаємо, що необізнаність суб'єкта господарювання про об'єктивну неможливість виконати взяте на себе господарське зобов'язання не є підставою для його звільнення від юридичної відповідальності за порушення умов господарського договору та є підставою для застосування до нього штрафних санкцій, оскільки нездійснення перед укладанням господарського договору попередньої роботи щодо проведення об'єктивної оцінки виконати взяте не себе господарське зобов'язання де-факто є юридичною недбалістю, оскільки хоча й суб'єкт господарювання діяв без умислу на порушення умов господарського договору, проте повинен був передбачити неможливість виконати господарське зобов'язання, що є підставою для притягнення його до господарсько-правової відповідальності, шляхом стягнення із нього штрафних санкцій, тому встановлення у господарському договорі суттєвого розміру, чіткого порядку нарахування та застосування штрафних санкцій позитивно впливатиме на підвищення рівня правосвідомості суб'єктів господарювання, оскільки підприємство бере свій початок від господарського договору, до виконання вимог якого треба підходити свідомо.

До того ж треба взяти до уваги той факт, що через набуття чинності внесення змін до процесуальних кодексів і до Господарського процесуального кодексу України також (далі – «ГПК України»), «відшкодування судових витрат сторони, на користь якої ухвалено судові рішення, так само як і верховенство права й змагальність сторін, є одними з основних засад (принципів) господарського судочинства... Під судовими витратами у господарському судочинстві слід розуміти матеріальні витрати учасників господарського судочинства, пов'язані з вирішенням судових спорів, які віднесені до юрисдикції господарського суду і стимулюють сторони до вирішення спору в позасудовий спосіб» [13, с. 82].

Верховним Судом було висловлено багато правових позицій як щодо процесуальних аспектів стягнення судових витрат на професійну правничу допомогу, так і щодо зменшення судових витрат на професійну правничу допомогу, із цього питання наявна обширна судова практика. Із судової практики Верховного Суду, зокрема і Великої Палати Верховного Суду слідує, що суд не може самостійно зменшувати судові витрати на професійну правничу допомогу, оскільки для їх зменшення інша сторона судового спору повинна заявити відповідне клопотання та довести їх неспівмірність. Водночас наявна й інша судова практика, в якій Верховний Суд дійшов висновку, що «суд не зобов'язаний присуджувати сторони, на користь якої відбулося рішення, всі його витрати на

адвоката, якщо, керуючись принципами справедливості й верховенства права, встановить, що розмір гонорару, визначений стороною та його адвокатом, завищений щодо іншої сторони спору, зважаючи на складність справи, витрачений адвокатом час, і неспіврозмірним у порівнянні з ринковими цінами адвокатських послуг» [14]. Але судова практика Верховного Суду щодо самостійного зменшення судами судових витрат на професійну правничу допомогу ґрунтується не на положеннях національних процесуальних кодексів, а на судовій практиці Європейського суду з прав людини, який наділений повноваженнями на самостійне зменшення розміру відшкодування юридичних витрат, пов'язаних із розглядом справи, якщо суд визнає ці витрати надмірними, оскільки це прямо передбачено нормативно-правовими актами, що регулюють порядок здійснення судочинства у цьому суді, проте положення ГПК України не передбачають підстав для самостійного зменшення судом витрат на професійну правничу допомогу. Зменшення цих витрат можливо лише за тієї умови, якщо інша сторона заявила клопотання про зменшення розміру витрат на професійну правничу допомогу та довела їх неспівмірність [15, с. 35].

Зважаючи на ту обставину, що із судової практики Верховного Суду слідує, що судові витрати, понесені стороною судового спору, на користь якої винесено судові рішення відшкодовуються у повному обсязі, якщо інша сторона не заявила відповідне клопотання та не довела їх неспівмірність, то закріплення принципу відшкодування судових витрат на професійну правничу допомогу стороні, на користь якої ухвалене судові рішення суду, також є стримуючим фактором від порушення господарських зобов'язань, який закликає дотримуватися принципів добросовісності та законслухняності у підприємстві, що також позитивно впливає на підвищення рівня правосвідомості при веденні підприємницької діяльності, тим паче, що судова практика Верховного Суду є обов'язковою для врахування судами нижчих інстанцій при винесенні судового рішення по справі [16]. До того ж в українській системі виконання судових рішень наявний інститут приватних виконавців, а приватний виконавець «зацікавлений у тому, щоб забезпечити фактичне виконання судового рішення, оскільки від цього безпосередньо залежить його винагорода» [17, с. 98]. Відтак у разі порушення умов господарського договору, суб'єкт господарювання може бути притягнутий до господарсько-правової відповідальності, але окрім штрафних санкцій, які можуть бути із нього стягнуті в судовому порядку, додатково він може бути змушений відшкодувати сплачений його контрагентом судовий збір, витрати на професійну правничу допомогу та додаткові 10 % виконавчого збору за примусове виконання судового рішення, разом із іншими витратами виконавчого провадження.

Вважаємо, що всі ці фактори мають стримувати учасників господарських відносин від недобросовісної поведінки, оскільки вони не лише формують у

підприємців повагу до господарського договору, але й спрямовані на підтримання законності та правопорядку в процесі здійснення підприємницької діяльності та підвищення рівня правосвідомості суб'єктів господарювання, тому доведення до відома суб'єктів господарювання цих факторів є одним із завдань виконавців юридичного обслуговування при здійсненні правовиховної роботи, яка є однією із складових організації правової роботи, ефективне виконання якої дасть змогу суттєво зменшити потенційну кількість судових спорів, які зможуть виникнути в процесі здійснення господарської діяльності, та підвищити рівень правосвідомості підприємців, задля підтримання законності та правопорядку в їхній діяльності.

Висновки. З огляду на проведене дослідження вбачається, що належне здійснення правовиховної роботи на підприємстві, однією зі складових якої є доведення до відома підприємців усіх юридичних ризиків, які можуть настати через порушення господарських зобов'язань, напряду впливає на кількість судових спорів, що виникають у здійсненні господарської діяльності. Задля підтримання законності та правопорядку при веденні підприємницької діяльності виконавці роботи із юридичного обслуговування мають належно займатися правовиховною роботою на підприємстві, юридичне обслуговування якого здійснюється, одним із завдань якої є формування поваги до господарського договору у підприємстві, з метою унеможливлення допущень фактів невиконання / неналежного виконання його умов, що може призвести до настання господарсько-правової відповідальності, шляхом стягнення в судовому порядку штрафних санкцій, судових витрат по сплаті контрагентом судового збору та професійної правничої допомоги, а у разі відмови у добровільному виконанні судового рішення стягувач буде змушений звернутися до органів виконавчої служби, внаслідок чого із боржника додатково буде стягнуто виконавчий збір у розмірі 10 % від стягнутої рішенням суду суми, разом з іншими витратами виконавчого провадження, додатково до яких можуть будуть вжиті інші заходи, пов'язані із примусовим виконанням рішення суду, як-от блокування банківських рахунків підприємства, заборона відчуження майна, через накладення арешту на ідентифікаційний код юридичної особи тощо.

Досліджувана проблематика не є вичерпною, тому проведення подальших наукових досліджень із цієї тематики та подальша наукова дискусія сприятиме більш повному розкриттю висвітлених у дослідженні проблеми питань та пошуку їх вирішення.

Список використаних джерел

1. Бойчук Р. П., Задохайло Д. В., Пашков В. М. Організація правової роботи на підприємствах, установах, організаціях: навч. посіб. Харків: ФІНН, 2010. 384 с.

2. Кахович О. О. Юридична служба в організаціях приватного та публічного права: конспект лекцій. Дніпро: ДДУ ВС, 2016. 68 с.
3. Кузіна В. Д. Актуальні проблеми організації правової роботи у Збройних силах України. *Філософсько-соціологічні та психолого-педагогічні проблеми підготовка особистості до виконання завдань в особливих умовах*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 5 лист. 2020 р. Київ, 2020. С. 16–166.
4. Мелех Л. В., Андрухів Є. М. Проблематика розуміння значення «договір» у господарських відносинах в сучасному правовому полі. *Юридичний бюлетень*. 2021. № 23. С. 80–88.
5. Щербина В. С. Господарсько-правова відповідальність у доктрині господарського права України та її законодавче закріплення. *Право України*. 2019. № 8. С. 81–93.
6. Заярний О. А. Співвідношення понять господарсько-правова відповідальність та господарсько-правові санкції. *Вісник КНУ ім. Т. Г. Шевченка Юридичні науки*. 2010. № 82. С. 51–57.
7. Загальна теорія держави і права: підручник / М. В. Цвік та ін. Харків: Право, 2002. 432 с.
8. Оверко Г. Я. Штрафні господарсько-правові санкції. *Право і суспільство*. 2021. № 6. С. 84–90.
9. Островець О. О., Удянський М. М. Збільшення розміру штрафних санкцій як засіб підвищення рівня правосвідомості громадян, фізичних осіб-підприємців та посадових осіб, відповідальних за стан пожежної та техногенної безпеки підприємців, установ та організацій. *Запобігання надзвичайним ситуаціям і їх ліквідація*: матеріали наук.-практ. семін., м. Харків, 7 лют. 2018 р. Харків, 2018. С. 52–54.
10. Бевз С. І. Правосвідомість у правовому регулюванні державного управління у сфері господарської діяльності. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 8. С. 64–68.
11. Тетарчук І. В., Дяків Т. Є. Теорія держави і права: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури. 2015. 184 с.
12. Рябов Д. С. Щодо конкретизації основних засобів правового характеру, які використовуються при здійсненні юридичного обслуговування договірної роботи суб'єктів господарювання. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2022. № 1. С. 67–74.
13. Рябов Д. С. Щодо проблемних питань, пов'язаних із відшкодуванням судових витрат на професійну правничу допомогу в господарському судочинстві. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2021. № 3. С. 81–86.
14. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 01 серпня 2019 року по справі № 915/237/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83412981> (дата звернення: 09.01.2023).
15. Рябов Д. С. Щодо зменшення судових витрат на професійну правничу допомогу в господарському судочинстві. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2021. № 4. С. 31–38.
16. Додаткова постанова Великої Палати Верховного Суду від 19 лютого 2020 року по справі № 755/9215/15-ц. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87951334> (дата звернення: 09.01.2023).
17. Махиніч Н., Махиніч Ю. Інститут приватних виконавців у контексті прав та законних інтересів суб'єктів господарювання. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. № 3(19). С. 97–101.

References

1. Boichuk, R. P., Zadykhailo, D. V., Pashkov, V. M. (2010). Orhanizatsiia pravovoi roboty na pidpriemstvakh, ustanovakh, orhanizatsiiakh: navch. posib. Kharkiv: FINN. 384 s.
2. Kakhovych, O. O. (2016). Yurydychna sluzhba v orhanizatsiiakh pryvatnoho ta publichnoho prava: konspekt lektcii. Dnipro: DDU VS. 68 s.
3. Kuzina, V. D. (2020). Aktualni problemy orhanizatsii pravovoi roboty u Zbroinykh sylakh Ukrainy. *Filosofsko-sotsiologichni ta psykhologo-pedahohichni problemy pidhotovka osobystosti do vykonannia zavdan v osoblyvykh umovakh*: materialy mizhnar. nauk.-prakt. konf., m. Kyiv, 5 lyst. 2020 r. Kyiv. S. 16–166.
4. Melekh, L. V., Andrukiv, Ye. M. (2021). Problematyka rozuminnia znachennia «dohovir» u hospodarskykh vidnosynakh v suchasnomu pravovomu poli. *Yurydychnyi biuletен. № 23. S. 80–88.*
5. Shcherbyna, V. S. (2019). Hospodarsko-pravova vidpovidalnist u doktryni hospodarskoho prava Ukrainy ta yii zakonodavche zakriplennia. *Pravo Ukrainy. № 8. S. 81–93.*
6. Zaiarnyi, O. A. (2010). Spivvidnoshennia poniat hospodarsko-pravova vidpovidalnist ta hospodarsko-pravovi sanktsii. *Visnyk KNU im. T. H. Shevchenka Yurydychni nauky. № 82. S. 51–57.*
7. Zahalna teoriia derzhavy i prava: pidruchnyk / M. V. Tsvik ta in. Kharkiv: Pravo, 2002. 432 s.
8. Overko, H. Ya. (2021). Shtrafni hospodarsko-pravovi sanktsii. *Pravo i suspilstvo. № 6. S. 84–90.*
9. Ostroverkh, O. O., Udianskyi, M. M. (2018). Zbilshennia rozmiru shtrafnykh sanktsii yak zasib pidvyshchennia rinvnia pravosvidomosti hromadian, fizychnykh osib-pidpriemstiv ta posadovykh osib, vidpovidalnykh za stan pozhezhnoi ta tekhnohennoi bezpeky pidpriemstiv, ustanov ta orhanizatsii. *Zapobihannia nadzvychainym sytuatsiiam i yikh likvidatsiia*: materialy nauk.-prakt. semin., m. Kharkiv, 7 liut. 2018 r. Kharkiv. S. 52–54.
10. Bezv, S. I. (2019). Pravosvidomist u pravovomu rehuliuванні derzhavnogo upravlinnia u sferi hospodarskoi diialnosti. *Pidpriemnytstvo, gospodarstvo i pravo. № 8. S. 64–68.*
11. Tetarchuk, I. V., Diakiv, T. Ye. (2015). Teoriia derzhavy i prava : navch. posib. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury. 184 s.
12. Riabov, D. S. (2022). Shchodo konkretyzatsii osnovnykh zasobiv pravovoho kharakteru, yaki vykorystovuiutsia pry zdiisnenni yurydychnoho obsluhovuvannia dohovirnoi roboty subiektiv hospodariuvannia. *Naukovyi visnyk publichnoho ta pryvatnoho prava. № 1. S. 67–74.*
13. Riabov, D. S. (2021). Shchodo problemnykh pytan, poviazanykh iz vidshkoduvanniam sudovykh vytrat na profesiinu pravnychu dopomohu v hospodarskomu sudochynstvi. *Aktualni problemy vitchyznianoi yurysprudentsii. № 3. S. 81–86.*
14. Postanova Verkhovnoho Sudu u skladi kolehii suddiv Kasatsiynoho hospodarskoho sudu vid 01 serpnia 2019 roku po spravi № 915/237/18. Yedynyĭ derzhavnyĭ reiestr sudovykh rishen. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83412981> (data zvernennia: 09.01.2023).
15. Riabov, D. S. (2021). Shchodo zmeshennia sudovykh vytrat na profesiinu pravnychu dopomohu v hospodarskomu sudochynstvi. *Aktualni problemy vitchyznianoi yurysprudentsii. № 4. S. 31–38.*
16. Dodatкова postanova Velykoĭ Palaty Verkhovnoho Sudu vid 19 liutoho 2020 roku po spravi № 755/9215/15-ts. Yedynyĭ derzhavnyĭ reiestr sudovykh rishen. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87951334> (data zvernennia: 09.01.2023).
17. Makhynich, N., Makhynich, Yu. (2019). Instytut pryvatnykh vykonavstiv u konteksti prav ta zakonnykh interesiv subiektiv hospodariuvannia. *Aktualni problemy pravoznavstva. № 3(19). S. 97–101.*

Dmytro Riabov. Postgraduate Student at the Department of Commercial and Administrative Law

In this scientific article, the author raises the question that the concepts of «legal work» and «legal services» are different legal categories. It states that these concepts are primarily different in terms of subject composition, since any enterprise as a whole is engaged in legal work, while only its organization should be involved in the tasks of legal service providers. Thanks to this, the scientist singles out legal education as one of the main means of a legal nature, with the help of which legal service of entrepreneurial activity is carried out. He believes that the proper implementation of legal educational work affects the reduction of the number of lawsuits, and the potential possibility of bringing entrepreneurs to economic and legal responsibility is directly dependent on their level of legality. The author substantiates this hypothesis by the fact that, mostly, entrepreneurship is carried out on the basis of a business contract, the terms of which usually provide for the onset of economic and legal responsibility for non-fulfillment or improper fulfillment of the obligations assumed. Thanks to this, the scientist is of the opinion that the establishment of a significant amount in the business contract, a clear procedure for calculating and applying fines will have a positive effect on increasing the level of legal awareness of business entities, since the potential possibility of their application will be a deterrent against illegal behavior. In this regard, the author also notes that the fact of improper fulfillment of the terms of the economic contract, which is the basis for the onset of economic and legal liability, is established in court, due to which the other party to the economic contract must apply to the court for the protection of its violated rights, which will require it certain financial expenses, such as payment of court fees and expenses for professional legal assistance. However, the scientist emphasizes the fact that these costs are reimbursed in full, if the other party did not request their reduction and did not prove their disproportionality, in particular, this follows from the judicial practice of the Supreme Court, so the possibility of recovering these costs from the guilty party should serve as a factor to refrain from violations of the terms of the business contract, as a result of which the level of legal awareness of business entities should increase. In addition, the author notes that there are private executors in Ukraine who are financially motivated to execute the court decision, as they receive a private executor's fee for this, so the recovery of these costs from the guilty party is a reality. As a result of the conducted research, the scientist came to the conclusion that if business entities have a high level of legal awareness, which can be achieved by properly performing legal educational work, then the number of lawsuits regarding non-fulfillment of the terms of business contracts should significantly decrease.

Keywords: *legal work, entrepreneurship, legal education, legal awareness, economic contract, sanction, fine, legal responsibility, economic and legal responsibility, judicial practice.*